

УДК 78.087.5:78.071(477)Косенко

МАРГАРИТА ІЛЬНИЦЬКА

ВПРАВИ ДЛЯ ФОРТЕПІАНО ВІКТОРА КОСЕНКА

Сьогодні навіть важко пояснити, чому «Вправи для фортепіано», написані близько 80-ти років тому видатним композитором і піаністом Віктором Степановичем Косенком, досі залишаються поза увагою наших дослідників фортепіанної педагогіки.

Ці вправи ніколи не видавалися: єдиний рукописний примірник зберігається в архіві київського Меморіального кабінету-музею В. Косенка. Про їх існування свого часу нагадала музикознавець О. Олійник у нарисі «В. Косенко» (К., «Муз. Україна», 1989). Розповідаючи про Віктора Степановича як піаніста, котрий багато часу та енергії віддав роботі над удосконаленням своєї виконавської майстерності, авторка посилається на спогади О. І. Волкової (подруги сестри піаніста) про її зустріч з ним у Петрограді: «Вітя був уже мабуть на четвертому курсі. Він багато грав... про все забував. Мати завжди журилася, що він не встигає попоїсти...» І як свідчення про надзвичайну наполегливість юнака автор нарису згадує про технічні вправи, які він написав спеціально для себе, і вказує на місце їх знаходження.

Обсяг вправ, складених юнаком у лютому 1918 року, займає чотири картки (припускаємо, що, можливо, одна з них загубилася) без жодних авторських коментарів, за винятком нагадування про необхідність виконувати їх у всіх тональностях без перерви.

Та ретельний аналіз тексту й нотного матеріалу цих чотирьох карток дають можливість виявити погляди Косенка

© Ільницька М. В.

Музика. 1997. № 3. С. 14–15.

Ільницька М. В. На хвилях музики в минулу далечінь круїз : статті.
Київ : КИТ, 2006. С. 209–213.

на значення вправ у технічному зростанні піаніста взагалі й скласти уяву про його особистий підхід до формування фортепіанної майстерності зокрема.

Насамперед заслуговує на увагу заголовок, написаний розгонистим впевненим почерком юнака: «Упражнения – которые Я должен играть каждый день», а трохи нижче, ніби наказ собі: «Обязательно...» Це красномовне «Я», з великої літери, наводить на думку, що Косенко був прихильником спеціального добору вправ для кожного піаніста, зокрема, в залежності від особливостей його виконавського апарату, а не просто прихильником гри певних технічних формул, придатних «на всі випадки життя», без урахування індивідуальності конкретного музиканта. «Не від вправ залежить техніка, а від техніки – вправи» – влучно зазначив свого часу Ференц Ліст.

Зауважу, що «Вправи» склалися Косенком на початку 20-х років, коли серед педагогів-піаністів серйозно обговорювалося питання, чи варто взагалі майбутнім виконавцям витрачати час на спеціальне технічне тренування, чи не краще для виховання піаністичної техніки обмежитися існуючими етюдами та віртуозними п'єсами. Категоричне «ОБОВ'ЯЗКОВО...», виділене В. Косенком в окремий рядок, – красномовне свідчення рішучої позиції молодого митця. Він розумів, що високе мистецтво неможливе без технічної майстерності виконавця, якими б яскравими не були його творчі задуми.

Для свого щоденного тренування Косенко відібрав 12 вправ. Аналізуючи їх, можна зробити висновок: піаніст, який їх складав, не ставив перед собою завдання подолання певних недоліків свого виконавського апарату, а розглядав їх як матеріал для тренажу, тобто для «розігрування рук» («розминки пальців»). Багато хто з піаністів, зокрема Ігумнов, такі вправи вважав, так би мовити, як щоденний «туалет», необхідний для кожного інструменталіста. Адже музикант, як і спортсмен, артист балету має володіти певними фізичними якостями, без яких неможлива висока майстерність. Про бездоганну техніку В. С. Косенка часто згадували ті, хто

чув його концертні виступи. «Гра його не була схожа на гру інших піаністів, – писала музикознавець Л. Хінчин у 1939 році. – М'який, глибокий звук і водночас – сила, міць, блискуча техніка, яка, проте, ніколи не була самоціллю для виконавця. Тонке розуміння стилю виконуваного твору, бездоганне володіння інструментом робило гру Віктора Степановича грою проникливого художника-творця». Проте «спілкування» з улюбленим інструментом починалося у піаніста з відповідного технічного тренування. У своїй повсякденній технічній роботі Косенко віддає перевагу простим, коротким п'ятипальцевим вправам, які звичайно призначаються для розвитку незалежності й вирівнювальності звучання всіх пальців, свого роду «піаністичної дикції», яка для виконавця не менш важлива, ніж сценічна для актора.

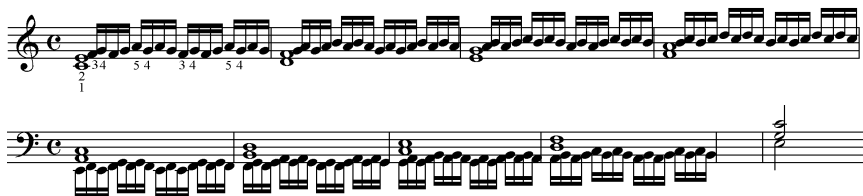

Мета цих вправ – уніфікація сили та еластичності сильних та слабких пальців, щоб вони могли долати однакові виконавські труднощі. При своїй, здавалося б, простоті, вони дозволяють здійснювати постійний дотиковий, слуховий та руховий контроль, ніби «розкріпачують» пальці, привчають до впевненого чистого удару й сприяють виробленню такої необхідної якості для піаніста, як рівність туше. Виконання цього типу вправ Косенко пропонує двома руками одночасно. Очевидно, автор має бажання ліву руку підпорядкувати темпові більш спритної правої, щоб вона досягла такої ж вправності й швидкості.

Ті ж вправи Косенко подає далі секстолями, напевно, для того, щоб акценти на сильних долях по черзі потрапляли на різні пальці.

Завершується цикл вправ, виконуваних одночасно двома руками, кількома зразками, подібними до рекомендо-

ваних Ш. Ганоном. Аналіз подальших вправ дозволяє зробити висновок, що Косенко великого значення надавав тренажу найслабкіших пальців, тобто 4-го й 5-го. Для цього він використовує вправи з двома затриманими звуками типу:

Ми знаємо, що ці вправи потребують постійного контролю й надзвичайної уважності, і не випадково Косенко виписує їх для кожної руки окремо. Вони розвивають силу й незалежність 4-го й 5-го пальців і збільшують розтяжку між 3-м і 4-м пальцями.

У своїх вправах Косенко не дає прикладів на подолання труднощів, пов'язаних з підкладанням 1-го пальця або перекладення тих чи інших пальців через сусідні, як це передбачається при виконанні гам і пасажів подвійними нотами. Розділ, присвячений оволодінню технікою подвійних нот, обмежується суто позиційним підходом (принципом).

Тут немає вправ на рух подвійними нотами вздовж клавіатури, все залишається в межах п'ятипальцевої позиції. Вивчення подвійних нот – це найкраща технічна підготовка до поліфонічної гри. У вправах такого типу основним законом є збереження рівності звукового плану, однакова інтенсивність звучання обох частин інтервалу. Виконуються ці вправи знову двома руками одночасно.

Завершував своє щоденне тренування Косенко дуже цікавою й корисною вправою, яку можна використати для вироблення розтяжки між усіма пальцями, розвитку пластичних гнучких рухів при повній свободі руки.

Piano

The image shows a piano exercise score. It consists of two systems of music. The first system has two measures, and the second system has three measures. Each measure contains a treble and bass clef staff. Fingerings are indicated by numbers 1-5 above or below notes. The exercises involve ascending and descending scales and arpeggios.

Бачимо, як дбайливо ставиться піаніст до ігрового апарату – ніякого насильства над природою руки, вивірена поступовість у подоланні труднощів, пов'язаних з розтяжкою. Адже саме цей вид вправ досить небезпечний і може призвести до професійних захворювань. Піаніст подає її в кількох тональностях, розташованих в хроматичному порядку.

Завершуючи свою коротку розповідь про вправи Косенка, я не стверджую, що їх автор зробив надзвичайні відкриття. Але сам підхід Віктора Степановича до справи, приклад його самодисципліни дуже повчальні для тих педагогів-піаністів і учнів, які недооцінюють, а часто просто ігнорують спеціальну повсякденну роботу над подоланням технічних труднощів на матеріалі вправ. Не випадково останнім часом з нашого вжитку зникли такі слова як «вправляти». Частіше чуємо: «Йду займатися», «повинен трошки пограти»!

Підсумовуючи сказане, вважаю, що вправи Косенка для фортепіано повинні бути нарешті видані. Маю надію, що кожний допитливий піаніст і педагог знайдуть у них багато корисного й повчального для себе.